

Wilki w regionie świętokrzyskim

Monitoring, edukacja i ochrona

Projekt Fundacji SAVE Wildlife Conservation Fund

Raport nr 11

Autorzy: Roman Gula | Artur Milanowski | Jacek Major | Tomasz Bracik | Łukasz Tomasiak
| Natalia Piasek | Mariusz Wlazło | Paweł Gola | Joanna Toczyłowska

Monitoring populacji

Podsumowanie

W 2022 roku monitorowaliśmy obecność wilków w 12 kompleksach leśnych położonych na pograniczu województw mazowieckiego i świętokrzyskiego (4500 km²). W czasie zimy 2021/22 odnotowywaliśmy obecność wilków w niemal wszystkich monitorowanych kompleksach (Ryc. 1). Minimalna liczebność wynosiła 53 osobniki. Największe grupy 8 wilków wytropiliśmy w Lasach Daleszyckich, Siekierzyńskich i Niekłańskich oraz w Puszczy Świętokrzyskiej. Latem 2022 roku udokumentowaliśmy rozmnażanie się wilków w 9 kompleksach leśnych – Lasach Niekłańskich, Puszczy Świętokrzyskiej, Lasach Siekierzyńskich, Puszczy Iłżeckiej, Obrębie Małomierzyce, Kompleksie Ćmielów, Lasach Daleszyckich, Lasach Chmielnickich i Lasach Przysuskich. Minimalna liczba szceniąt wynosiła 51. W kwietniu 2022 odłowiliśmy w Puszczy Świętokrzyskiej kolejnego wilka, 2 letniego samca Gagata. Gagat przebywał na terenie Puszczy Świętokrzyskiej do 3 listopada, a później zaczął wędrować w kierunku południowo-zachodnim. W grudniu przekroczył granicę polsko-czeską w Sudetach i pozostał na terenie Czech. Wilk Geralt odłowiony w 2021 roku, przeszedł latem 2022 przez S7 i bytował na Paśmie Klonowskim. Na początku października wyruszył na południowy-wschód, przekroczył Wisłę i dotarł w pobliże Lwowa na Ukrainie. Później zawrócił i do końca roku przebywał na Zamojszczyźnie (Ryc 2).

Monitorowany obszar i metody

W 2022 roku kontynuowaliśmy prowadzony od 11 lat monitoring wilków w regionie świętokrzyskim. Monitorowaliśmy areał około 4500 km² położonych na pograniczu województw świętokrzyskiego i mazowieckiego (50°40'-51°22'N, 20°21'-21°27'E). Jest to obszar przedgórze Gór Świętokrzyskich o maksymalnej wysokości 450 m n.p.m., średniej temperaturze rocznej około 7°C i opadach 630 mm. Średnie zaludnienie tego obszaru wynosi 127 osób/km², a średni wskaźnik urbanizacji osiąga 41%. Około 27% regionu stanowią lasy.

Monitoring obejmował 12 kompleksów leśnych (Ryc. 1) monitorowanych w poprzednim okresie: Lasy Przysuskie (PB, nadleśnictwa Przysucha i Barycz), dolinę rzeki Czarna Konecka (DC,

nadleśnictwa Stąporków i Barcza), Lasy Niekłańskie (LN, nadleśnictwa Stąporków i Przysucha), Puszcę Świętokrzyską (PS, nadleśnictwa Suchedniów i Zagnańsk), Lasy Siekierzyńskie (LS, nadleśnictwa Suchedniów i Skarżysko-Kamienna), kompleks Lipie (KL, nadleśnictwa Starachowice, Marcule i Skarżysko-Kamienna), Puszcę Iłżecką (PI, nadleśnictwa Starachowice, Marcule i Ostrowiec Świętokrzyski), Pasma Klonowskie (PK, Nadleśnictwo Zagnańsk i Świętokrzyski Park Narodowy), Obręb Małomierzyce (nadleśnictwo Marcule), Kompleks Ćmielów (KC, nadleśnictwo Ostrowiec), Lasy Daleszyckie (DF, nadleśnictwo Daleszyce i Łągów) i Lasy Chmielnickie (LCH, nadleśnictwo Chmielnik).

Metody

W monitoringu brało udział 9 osób. Spędziliśmy w terenie łącznie 147 dni. Na obszarze objętym monitoringiem patrolowaliśmy drogi leśne w poszukiwaniu tropów, odchodów i innych śladów bytowania wilków. Zbieraliśmy także informacje (o obserwacjach bezpośrednich, tropach i ofiarach) od leśników, myśliwych, przyrodników i innych mieszkańców regionu. W miejscach często odwiedzanych przez wilki ustawialiśmy foto-pułapki.

W okresie od początku lipca do końca października staraliśmy się zlokalizować miejsca rozrodu wilków przy pomocy nocnych stymulacji wycia. W tym okresie szczenięta nie polują jeszcze z dorosłymi wilkami, a ich głos jest łatwy do odróżnienia od głosu dorosłych wilków. Jeśli w miejscu przebywania szczeniąt (tzw. Rendez-vous) są także dorosłe wilki, cała rodzina chętnie odpowiada na wycie innych wilków lub symulację wycia. Aby zlokalizować rendez-vous, zespoły poruszające się samochodami ustawiały się na drogach leśnych w odstępach około trzech kilometrów, symulowały wycie wilków, a następnie nasłuchiwały odpowiedzi. Gdy wilki odpowiadały wyciem na taką stymulację, obserwatorzy namierzali kierunek, z którego dochodziło wycie, starali się stwierdzić, czy wyją szczenięta i policzyć wyjące osobniki. Gdy wilki nie odpowiadały, obserwatorzy przejeżdżali na kolejne miejsce. Procedura ta była powtarzana do momentu uzyskania odpowiedzi lub pokrycia obszaru danego kompleksu leśnego.

W 2022 kontynuowaliśmy monitoring telemetryczny wilków. Odłowy wilków prowadziliśmy w Puszczy Świętokrzyskiej. Odłowy prowadzone były zgodnie z warunkami pozwolenia wydanego przez Regionalną Dyрекcję Ochrony Środowiska w Kielcach. Stosowaliśmy pułapki żywołowne, a odłowione wilki usypialiśmy w celu założenia obroży telemetrycznej GPS z transmisją danych GSM.

Wyniki monitoringu

Liczebność rodzin wilczych w zimie 2021/22

W czasie zimy 2021/22 monitorowaliśmy obecność wilków w 10-ciu z 12 kompleksów leśnych (z monitoringu zimowego wyłączone były Kompleks Ćmielów oraz Lasy Chmielnickie). We

wszystkich 10-ciu kompleksach odnotowywaliśmy obecność wilków (Ryc. 1). Minimalna liczba wilków, obliczona jako suma największych grup odnotowanych w trakcie tropień zimowych albo przy pomocy fotopułapek, wyniosła 53 osobniki. Największe grupy 8 wilków wytropiliśmy w 4 kompleksach leśnych: Lasach Siekierzyńskich, Puszczy Świętokrzyskiej, Lasach Niekłańskich i Lasach Daleszyckich. W pozostałych kompleksach odnotowaliśmy grupy od 2 do 6 wilków (Ryc. 1)

Reprodukcja 2022

W 2022 roku udokumentowaliśmy reprodukcję w 9 kompleksach leśnych (Ryc. 1). W sumie były to 53 szczenięta, najwięcej od początku monitoringu w 2012 roku. W Lasach Niekłańskich i Puszczy Świętokrzyskiej odnaleźliśmy odpowiednio 3 i 8 szczeniąt. W Lasach Daleszyckich i Lasach Przysuskich po 8 szczeniąt nagrało się na fotopułapki, podobnie jak 6 szczeniaków z Lasów Chmielnickich. W pozostałych 4 kompleksach szczenięta wraz z dorosłymi odpowiedziały na stymulację wycia.

Monitoring telemetryczny

W 2022 roku udało nam się odłowić jednego wilka, dwuletniego samca, którego nazwaliśmy Gagat. Gagat przebywał w Puszczy Świętokrzyskiej do 3 listopada, po czym rozpoczął wędrówkę na południowy zachód. W ciągu 5 dni dotarł do drogi krajowej nr 1 (Gierkówki), przekroczył ją na południe od Częstochowy i 15 listopada dotarł do autostrady A4. Znalezienie przejścia przez A4 zajęło mu dwa tygodnie, w tym czasie zawędrował aż do Wrocławia. A4 przekroczył 30 listopada w pobliżu miasta Brzeg i szybko dotarł do granicy czeskiej, którą przekroczył 4 grudnia w okolicach Międzylesia. Po kilku dniach dotarł do Gór Zdziarskich i tam pozostał do końca grudnia.

Wilk Geralt, odłowiony w 2021 roku, przebywał do lipca 2022 na terenie Puszczy Świętokrzyskiej, głównie w jej wschodniej części. Podobnie jak Gagat, sporadycznie spotykał się z innymi wilkami z rodziny z PS, także z Gagatem. Odwiedzał też nowo narodzone szczenięta (swoje najmłodsze rodzeństwo). Latem 2022 przeszedł przez S7 i bytował na Paśmie Klonowskim. Trzeciego października wyruszył na południowy wschód, przeszedł przez Świętokrzyski Park Narodowy, a później wędrował przez rolnicze tereny wyżyny Sandomierskiej. Po tygodniu dotarł do Wisły, którą przekroczył w okolicach Zawichostu. Następnie przeszedł przez Puszcę Solską, Lasy Janowskie i Roztocze. 22 października przekroczył granicę polsko-ukraińską i dotarł 23 km na północ od Lwowa. Następnie zawrócił do Polski i do końca roku bytował na północnym skraju Roztocza.

Podziękowania

Dziękujemy Pawłowi Szczepaniakowi za przekazanie nam informacji dotyczących wilków w Świętokrzyskim Parku Narodowym. Dziękujemy nadleśnictwom Suchedniów, Zagnańsk, Stąporków, Przysucha, Barycz, Starachowice, Skarżysko-Kamienna, Marcule, Ostrowiec Świętokrzyski, Daleszyce i Łągów za wydanie zezwoleń na wjazd na drogi leśne i za pomoc w monitoringu. Dziękujemy RDOŚ w Kielcach za wydanie pozwoleń na odłowy i za wsparcie monitoringu oraz nadleśnictwom Suchedniów, Daleszyce, Barycz, Kielce, Skarżysko-Kamienna, Stąporków i Starachowice za przekazanie środków na zakup obroży telemetrycznej. Dziękujemy także RDLP Radom oraz Jackowi Kobie, Edycie Nowickiej, Kamilowi Kubickiemu, Tomaszowi Dąbrowskiemu, Pawłowi Kosinowi, Mateuszowi Janusowi, Krzysztofowi Olejarzowi, Maciejowi Ciapale i Marcinowi Mandziakowi (Gabinet weterynaryjny eMwet) za wspieranie naszego projektu oraz firmie VanityStyle za ufundowanie obroży telemetrycznej wilka Geralta.

Działania na rzecz ochrony dzikiej przyrody i populacji wilków

1. Działania na rzecz ochrony przejść dla dzikich zwierząt przez drogi publiczne. Na podstawie danych z monitoringu zidentyfikowaliśmy niezabezpieczony ogrodzeniem odcinek drogi S7, na którym często dochodzi do kolizji z dzikimi zwierzętami. W kwietniu 2022 roku na tym odcinku została zabita młoda wilczyca. Informacje te przekazaliśmy Generalnej Dyrekcji Dróg i Autostrad z wnioskiem o uzupełnienie ogrodzenia.
2. Działania na rzecz rozszerzenia Świętokrzyskiego Parku Narodowego. Przedstawiliśmy na Radzie Naukowej ŚPN projekt rozszerzenia Parku na całe Pasma Klonowskie. Dyskusja nad tym projektem będzie kontynuowana w ramach obrad RN ŚPN z udziałem wszystkich potencjalnie zainteresowanych stron – samorządów, RDLP Radom, Nadleśnictwa Zagnańsk i Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Kielcach.

Działania edukacyjne

Wykłady i spotkania edukacyjne

1. 20 lutego 2022: Spotkanie edukacyjne dla okolicznych mieszkańców pt. "Nie taki wilk straszny!", Miejskie Centrum Kultury w Skarżysku-Kamiennej.
2. 19 marca 2022: "Noc sów" w Leśnicy. Spotkanie edukacyjne dla dzieci i dorosłych. o ptakach nocy oraz o wilkach - ich biologii i zwyczajach i prowadzonych nad nimi przez naszą fundację badaniach.
3. 20 marca 2022: "Tropem wilka" - warsztaty edukacyjne dla najmłodszych. Piknik rodzinny w Maleńcu.
4. 12 kwietnia 2022: Spotkanie edukacyjne dla dzieci i dorosłych o wilkach i ekologii, Wiejski Dom Kultury w Marcinkowie.

5. 14 sierpnia 2022: Prelekcja o wilkach i nie tylko. Leśna Osada Edukacyjna w Kole (nadleśnictwo Piotrków), piknik edukacyjny.
6. 15 października: „Po sąsiedzku z wilkami”, spotkanie o okolicznych wilkach dla mieszkańców, Miejskie Centrum Kultury w Skarżysku-Kamiennej.
7. 14 listopada 2022: „Był sobie wilk”, spotkanie dla dzieci i dorosłych o wilkach żyjących w okolicznych lasach, Kielce, Dom Kultury Zameczek.
8. 18 listopada 2022: Szkoła podstawowa nr 1 w Kielcach, dwie lekcje dla klas 3-4 o ekologii wilka i badaniach, które prowadzimy w ramach naszej fundacji.
9. 22 listopada 2022: Dwie wilcze lekcje w Zespole Szkół Społecznych im. Mikołaja Reja w Kielcach.
10. 23 listopada: Szkoła podstawowa w Szerzawach, lekcja o wilkach dla najmłodszych, uczestniczyło 90-cioro dzieci z klas 1-3.

Konferencja „Wilcze rendez-vous 2022”, Jedlnia-Letnisko

3 czerwca odbyła się zorganizowana przez naszą fundację we współpracy z Regionalną Dyрекcją Lasów Państwowych w Radomiu konferencja popularno-naukowa poświęcona wilkom. Do Ośrodka Edukacji Leśnej w Jedlni-Letnisku zjechali się przyrodnicy i leśnicy z regionu świętokrzysko-radomskiego oraz miłośnicy wilków z całej Polski. Frekwencja dopisała i liczba gości była bliska 100. Podczas trzech części spotkania członkowie naszego wilczego zespołu mieli okazję opowiedzieć o biologii i ekologii wilków, metodach stosowanych w monitoringu, badaniach genetycznych i analizie wilczej diety. Była to także sposobność zapoznania się ze specyfiką wilczych szkód na Podkarpaciu i o sposobach rozwiązywania ewentualnych konfliktów na linii ludzie-wilki. Podczas wykładu dr hab. Romana Guli goście konferencji mogli dowiedzieć się "Czy należy bać się wilka?" i posłuchać o genezie negatywnego obrazu tego drapieżnika w oczach wielu nie tylko europejskich społeczności. Oprócz dr hab. Guli naszą fundację reprezentowali także: Joanna Toczydłowska (Monitoring genetyczny), Jacek Major (Foto-pułapki), Artur Milanowski (Telemetry) i Tomasz Bracik (Tropienia), a także współpracująca z nami Katarzyna Bojarska (Ekologia wilka) i doktorant Piotr Portnicki (Wilcza dieta). W ostatniej części spotkania wilczy specjaliści z różnych rejonów kraju opowiedzieli o rodzinach wilczych ze swoich okolic i przedstawili najciekawsze zdjęcia i nagrania z monitoringu. Nie zabrakło anegdot z tropień i opowieści o osobistych doświadczeniach ze spotkań z wilkami i innymi mieszkańcami lasu, kontynuowanych podczas kończącej konferencję wspólnego obiadu.

Działalność charytatywna

Pomoc zwierzętom z Ukrainy. W marcu 2022 udało nam się pomóc w organizacji dostawy karmy i innych niezbędnych materiałów do azylu dla zwierząt domowych i egzotycznych pod Kijowem. Transportem dowodził przyjaciel naszej fundacji, fotograf Michał Siarek, a towarzyszył mu Mikołaj Kasprzak, wilczy specjalista z okolic Poznania. Chcielibyśmy bardzo podziękować firmie Megan

Kraków - Karma i akcesoria dla zwierząt, która ofiarowała karmę dla egzotycznych ptaków, oraz ZOO Safari Borysew za przekazanie materiałów medycznych.

W maju odbył się kolejny transport, tym razem kilkunastu ton karmy dla zwierząt domowych i we współpracy z ukraińską Bojarką. Karma, głównie dla psów i kotów, została dostarczona w okolice Kijowa i rozwieziona po okolicznych schroniskach. Bardzo dziękujemy organizacjom SOS-Pfotenparadies E.V. oraz Fundacja Kejtarsi, które przekazały dary, jak i producentom przekazanych karm, oraz Adamowi i ponownie Mikołajowi, bez których niezrównanej pomocy w transporcie nie udałooby nam się dostarczyć części z darów.

Konkursy edukacyjne

1. Lipiec 2022: Konkurs literacki na napisanie alternatywnej wersji bajki o Czerwonym Kapturku, w której wilk jest postacią pozytywną. Konkurs miał na celu zmianę stereotypowego, negatywnego myślenia o wilku, popularyzowanego w bajkach.

Wilcze warsztaty

W 2022 roku trzykrotnie zorganizowaliśmy „Wilcze warsztaty” edukacyjne obejmujące wykłady oraz zajęcia w terenie. Uczestnikami byli przyjaciele naszej fundacji, osoby współpracujące z nami i wspierające nasze działania, jak i zaproszeni dziennikarze. Warsztaty rozpoczynały się wprowadzeniem do ekologii wilków i specyfiki związanych z nimi badań. Po krótkim kursie monitoringu wilków i przedstawieniu wykorzystywanego sprzętu, zabieraliśmy uczestników w głąb lasu. Naszym celem było ukazanie piękna Puszczy Świętokrzyskiej, bogatej w zróżnicowane siedliska i liczne gatunki roślin i zwierząt, oraz próba wytopienia jednego z monitorowanych przez nas wilków. Próbując odnaleźć miejsca użytkowane przez nasze wilki dzieliliśmy się z uczestnikami informacjami o wilczym życiu i zagrożeniach, jakie czyhają na te piękne zwierzęta z ręki człowieka. W czasie wycieczki uczestnicy mieli okazję nauczyć się rozpoznawania tropów i odchodów wilczych oraz zapoznać się z działaniem sprzętu telemetrycznego, próbując samodzielnie namierzyć sygnał obroży jednego z wilków. Po powrocie do bazy i prezentacji kierownika naszego projektu, dr hab. Romana Guli, o biologii i ekologii wilków, ponownie wyruszyliśmy w teren - tym razem w celu spróbowania swych sił w stymulacji wycia. Warsztaty kończyły się późnym wieczorem.

Inspekcje

1. Inspekcja szkód w Woli Łagowskiej. W porozumieniu z RDOŚ w Kielcach przeprowadziliśmy inspekcję gospodarstwa agroturystycznego, w którym prawdopodobnie wilki zaatakowały zwierzęta hodowlane. Przypuszczenia te potwierdziły się - na miejscu znaleźliśmy tropy i odchody wilków. Poinformowaliśmy właścicieli o procedurach wypłaty odszkodowań za szkody wyrządzone przez wilki. Dokonaliśmy także oględzin zabezpieczeń stosowanych przez gospodarzy

w celu ochrony należących do nich zwierząt i udzieliliśmy wskazówek w jaki sposób należy je zmodyfikować aby skutecznie minimalizowały ryzyko wilczych ataków.

2. Uczestniczyliśmy w badaniu okoliczności śmierci wilka znalezionego 10.04.2022 w powiecie lubelskim. W porozumieniu z policją dokonaliśmy inspekcji miejsca odkrycia truchła zwierzęcia oraz przeprowadziliśmy sekcję wilka. Sekcja, wykonana we współpracującym z naszą fundacją gabinecie eMwet Marcina Mandziaka, wykazała, że wilk zmarł w wyniku postrzału z broni palnej. Postrzał spowodował uszkodzenie płuca i w dalszej konsekwencji krwotok wewnętrzny i wykrwawienie się zwierzęcia.

3. Zbadaliśmy przyczynę śmierci młodej wilczycy, znalezionej w rowie koło trasy S7. Oględziny miejsca zdarzenia oraz ciała wilczycy wykazały, że zwierzę zginęło najpewniej na skutek zderzenia z pojazdem poruszającym się po trasie S7, a następnie sturlało się z nasypu drogi do znajdującego się poniżej rowu. Zauważyliśmy brak niezbędnych w przypadku dróg ekspresowych zabezpieczeń zapobiegających wkraczaniu zwierząt na jezdnię i zgłosiliśmy ten fakt GDDKiA.

Badania naukowe

We współpracy z Muzeum i Instytutem Zoologii PAN kontynuowaliśmy badania ekologii wilków w regionie świętokrzyskim. Projekt ma na celu poznanie wpływu zmian środowiska na populację wilków na obszarze przedgórza Gór Świętokrzyskich oraz zależności między drapieżnictwem wilków i gospodarką łowiecką. Badania obejmują analizy struktury środowiska i jego użytkowania przez wilki, diety wilków, populacji potencjalnych ofiar oraz struktury populacji. Wykorzystujemy metody molekularne, telemetrię, foto-pułapki oraz tradycyjne metody terenowe - tropienia i stymulację wycia. W badaniach uczestniczy personel projektu oraz studenci szkoły doktorskiej BIOPLANET, prowadzonej przez MiZ PAN. W 2022 roku kontynuowaliśmy zbiór materiału do analizy diety wilków (odchody) i analiz genetycznych oraz rozpoczęliśmy monitoring dużych ssaków kopytnych – potencjalnych ofiar wilków.

Badania pasożytów wewnętrznych wilków. W ramach monitoringu wilków w regionie świętokrzyskim pobraliśmy w kilku kompleksach leśnych próbki wilczych odchodów do badań parazytologicznych. W większości przebadanych prób znaleźliśmy pasożyty, a najczęstszym z nich była włosogłówka *Trichuris vulpis*. Jaja tego pasożyta zidentyfikowaliśmy w odchodach wilków z Puszczy Iłżeckiej, Lasów Siekierzyńskich, jak i Lasów Małomierzyczych. Badania wykonane zostały we współpracującej z nami lecznicy weterynaryjnej eMvet Marcina Mandziaka.

Strona www

Na naszej stronie internetowej pod adresami save-wildlife.pl oraz fundacja-save.pl na bieżąco publikowaliśmy informacje o naszej działalności.

Facebook

Na naszym profilu na portalu społecznościowym Facebook kontynuowaliśmy zamieszczanie informacji o działaniach fundacji. Dodatkowo publikowaliśmy krótkie cykle edukacyjne dotyczące życia, biologii i ekologii wilków.

Instagram

Rozpoczęliśmy aktywność na portalu internetowym Instagram. Systematycznie zamieszczaliśmy zdjęcia i filmy z codziennych działań terenowych w ramach monitoringu wilków oraz informacje o aktualnych działaniach fundacji.

Newsletter

Wśród naszych subskrybentów rozsyłaliśmy newslettera o aktualnych wydarzeniach związanych z fundacją i prowadzonym przez nas projektem monitoringu wilków.

FaniMani

Dołączyliśmy do programu FaniMani. Od teraz wszystkie osoby, które dokonają zakupów w wybranych sklepach online za pośrednictwem aplikacji FaniMani, będą mogły przekazać część wydanych przez siebie środków na rzecz naszej fundacji!

Obecność w mediach

W 2022 roku nasza Fundacja wielokrotnie obecna była w rozmaitych mediach, takich jak portale, gazety, radio i telewizja. Informacje o naszych działaniach publikowane były m.in. przez Gazetę Wyborczą, TVP Kielce, Echo dnia, Radio ESKA czy Radio Kielce. Mówili o nas m.in. w telewizji Polsat i w Radiu Plus.